

A 110. krónikafejezet szerkezetének kérdéséhez

Salamon király unkatestvéreivel, Gézával és Lászlóval folytatott harcának krónikabeli történetével sokat foglalkozott a kutatás. Jóformán minden mondatát többszörös elemzés alá vette. Az egész történet mellett az egyes eseményeket is gondos vizsgálat tárgyává tették az azokkal foglalkozó tudósok.

A krónikakutatás sokáig mégsem vette észre, hogy ebben a szövegrészben hol (egy) herceg, hol hercegek (többesszámban) szerepelnek.¹ Erre a közelmúltban először Kristó Gyula lett figyelmes. Ő egy korai tanulmányában megállapította, hogy a 101. és 118. fejezet bizonyos passzusai „egyetlen duxról beszél”-nek, illetve „egyetlen duxot” tartalmaznak. Ezekben „egyedül Géza a herceg”.² Ezt a megállapítását Kristó később, a XI. századi hercegség történetében lényegesen kibővítette. Ebben a művében így fogalmazott: „a krónika egyes passzusai a 97-102., a 104-105., a 107-108., a 112-113., a 114-118. fejezetekben Salamon uralkodása kapcsán csak a rexről és egyetlen duxról (Géza) tesznek említést, nem tartják számon László cselekedeteit és nem titulálják őt duxnak. Ezzel szemben a krónika más szövegegységei a 102-103., a 105-106., a 109., a 111-112., a 119-124. fejezetekben Lászlót is duxnak tekintik”.³ Ehhez egyenlőre csak annyit szeretnénk hozzáfűzni, hogy Kristó nem említi külön a törzsszöveg 98. fejezetét, melyben szintén hercegek szerepelnek.⁴

A következőkben, — figyelembe véve természetesen más, elsősorban tartalmi szempontokat is — Kristó Gyulának ebből a megállapításából kiindulva megkísérel-

¹ Mályusz E., A Thuróczy-krónika XV. századi kiadásai. in: Magyar Könyvszemle 83 (1967) 1—11.

² Kristó Gy., XI—XIII. századi epikánk és az Árpád-kori írásos hagyomány. in.: Kristó Gy., Tanulmányok az Árpád-korról. Bp. 1983. 344.

³ Kristó Gy., A XI. századi hercegség története Magyarországon. Bp. 1974. 62—63.

⁴ Scriptores rerum Hungaricarum I. Ed. E. Szentpétery, Bp. 1937. (a továbbiakban SRH.) 363.

jük azon az alapon, hogy a „dux” szó egyes-, vagy többesszámban szerepel, szétválasztani az egyes szövegrészeket, illetve megállapítani a betoldásokat. Ezek egymáshoz való időbeli viszonyát csak ezután kísérhetjük meg meghatározni. A legkövetkezetesebb ebből a szempontból a Képes Krónika interpolációinak szövege. Ez mindig csupán egy herceget (=Géza) említ. Az interpolációk szövegében Lászlót ezzel szemben sohasem címezik duxnak, azaz hercegnek! Még azután sem, hogy közlik, miszerint Géza, koronázása után a dukátust—hercegséget Lászlónak adta.⁵

Csupán a 110. fejezet címe említ hercegeket, így többesszámban. Ez eredetiben így hangzik: „Discordia regis, et ducum”,⁶ azonban a fejezetcímek külön elbírálásban részesítendőek. Ezek szerint az interpolációk egyedüli hercege (dux) a Salamon-történet szövegében, unokatestvére, László bátyja; Géza. Ez értelemszerűen teljesen bizonyos azokon a helyeken is az interpolációk szövegében, ahol Gézát nem említik nevén. Emellett bizonyít egyébként az a körülmény is, hogy az interpolációkban Lászlót helyenként mint a herceg fivérét (fratrem ducis) említik.⁷

Bonyolultabb ebből a szempontból a helyzet a krónika törzsszövegének — jelen vizsgálatunk tulajdonképpeni tárgyának — esetében. A Képes Krónika interpolációival homlokegyenes ellentétben a krónika törzsszövegének 98., 102., 106., 109., 111., 112., 119., 120., 122. és 123. fejezete, továbbá — mint azt láttuk — a 110. fejezet címe hercegekről beszél — többesszámban.⁸ A 105., 121. és 122. fejezet pedig Lászlót is kifejezetten hercegnek címezi.⁹ Ebből a szempontból a legérdekesebb kétségkívül a 110. fejezet tanúsága. Ennek szövege herceget (=Géza) említ, egyesszámban.

A Képes Krónika családjához tartozó kódexek többségének fejezetcímében viszont hercegekről van szó. Így hangzik a Budai krónika családjához tartozó Acephalus- és Római-kódex, valamint magának a nyomtatott Budai Krónikának ez a fejezetcíme is. A Dubniczi Krónikában viszont hiányzik ez a fejezetcím. Tovább bonyolítja a kérdést, hogy az ugyancsak ehhez a családhhoz tartozó Sambucus-kódexben a „De discordia regis Salamonis et ducum” fejezetcímhez „Gehice” van hozzátoldva. A többesszámban álló hercegi címhez tehát Géza neve lett hozzáfűzve.¹⁰ A Thuróczy-krónika fejezetcímében viszont Gézáé mellett László neve is

⁵ SRH. I., 363—364., 372., 374., 375., 378—379., 380—385., 387. és 401.

⁶ SRH. I., 376.

⁷ SRH. I., 379., 381., 382., 385.

⁸ SRH. I., 363., 366—367., 372., 374., 376., 377., 378., 386., 388., 391. és 394.

⁹ SRH. I., 371. és 390—391.

¹⁰ SRH. I., 376. A kiadó, Domanovszky Sándor ennek nem adta magyarázatát.

szerepel. A Képes Krónika családjának e kódexében ez a mondat így hangzik: „De discordia regis Salomonis et ducum Geyse et Ladislai”.¹¹ Itt tehát nyilvánvalóan többszörös be- és hozzátoldásról van szó.

A fejezetcímek a Krónikában kétségkívül utólagos betoldások. Ez megállapítható abból a körülményből, hogy egyes kódexekből egyes fejezetcímek hiányoznak, vagy értelmileg nem felelnek meg az azokat követő szövegnek. A 110. krónikafejezet címe például — mint láttuk — hiányzik a Dubniczi Krónikából. A többi kódex esetében, ezt a címet illetően két magyarázat lehetséges. A cím betoldója vagy nem vette észre, hogy a címet követő fejezet szövegében a herceg egyes számban szerepel, vagy a címet — tágabb értelemben véve alkalmazva — az egész következő részre, amelyben valóban hercegekről van szó, vonatkoztatta. Utána azonban a Sambucus-kódex szerkesztője, vagy másolója észrevette a cím- és a fejezet szövegében szereplő hercegi címet viselő személyek száma közti ellentmondást és ezt úgy vélte föloldani, hogy a „ducum”-hoz, a hercegi cím többesszámú genitivusához „Gehice” alakban Géza nevét fűzte.¹² Hogy itt utólagos betoldásról van szó, egész bizonyossá teszi az a körülmény, mely szerint Géza neve ilyen alakban egyáltalán nem szerepel a Krónikában.

Szövegkritikai megfontolásokon kívül lehetett azonban a „Gehice” címhez történő hozzátoldásának egyéb oka is. Thuróczy János észrevette a címben fennforgó ellentmondást és Géza nevéhez hozzátoldta Lászlót is. Thuróczy krónikájában a 110. fejezet címe latin eredetiben így hangzik: „De discordia regis Salomonis et ducum Geyse et Ladislai”. Thuróczy figyelme azonban nem terjedt ki a fejezet tartalma és címe közötti ellentétre, — vagy, úgy véltve, hogy ilyen nem is forog fenn — annak szövegén nem változtatott, hanem híven átmásolva a Képes Krónika textusát, meghagyta benne az egyetlen herceget — Gézát.¹³

¹¹ Johannes de Thurocz: *Chronica Hungarorum I.* (Textus). Ed. E. Galántai et J. Kristó. Bp. 1985. (a továbbiakban Galántai—Kristó) 102.

¹² SRH. I., 376.

¹³ Galántai—Kristó 102—103.